

Utdanningspolitikk:

Historisk og politisk utvikling av samspillet mellom grunnskole og lærerutdanning.

Av Åsulv Frøysnes

Jeg vil i dette innlegget sette søkelyset på utviklinga av forholdet mellom grunnskole og lærerutdanning de siste 50 åra. I den første delen beskrives det hvorledes lærerne som i dag er på vei ut av grunnskolen ble rekruttert. I den andre delen skisseres en del problemstillinger i dagens situasjon i forholdet mellom grunnskolen og lærerutdanninga.

Utvikling i skole og lærerutdanning i 1970-, -80 og 90-åra.

Det var i 1960- og -70-åra en sterk dragkamp om hvilke lærere som skulle undervise på ungdomstrinnet i den 9-årige skolen. På den ene sida sto universitetene, universitetenes studentpolitikere og Norsk lektorlag med støtte fra høgrepolitikere. De mente at lærere i de sentrale faga på ungdomstrinnet måtte ha universitetsutdanning med praktisk pedagogisk-seminar. De viste til at det hadde lærerne i realskolen hatt.

Lærerskolene, Landslaget for norske lærerstudenter, Norsk lærerhøgskolelag, Norsk Lærerlag og flere politiske partier, bl.a. Arbeiderpartiet, mente at de som hadde lærerskole med tilleggsutdanning var godt egnet til å undervise på ungdomstrinnet og at systemet med lærere med bred fagkrets også kunne være tjenlig her. Det ble videre påpekt at en i Norge hadde et desentralisert skolesystem med mange små grunnskoler, der det ikke ville være praktisk mulig å finne lærere med tilleggsutdanning i alle fag.

Ved universitetene ble det utdannet et stort antall kandidater i realfag, historisk-filosofiske fag og samfunnsfag. Mange avsluttet studiene med en cand.mag. grad og tok halvårig praktisk-pedagogisk utdanning. Den praktisk-pedagogiske utdanningen kunne også tas som to-sommerkurs. Mange av disse kandidatene hadde siktet seg inn mot lærerarbeid ved å ha 2-3 sentrale skolefag i fagkretsen men det kunne være svakheter ved en del av dem, når de bare hadde ett eller to skolefag. De som ble tilsatt med universitetsbakgrunn, måtte ofte undervise i fag de ikke hadde utdanning i. En del hadde ikke planer om å arbeide i skolen, men tok arbeid som lærere da slikt arbeid var lett tilgjengelig. Karakternivået på universitetsfagene kunne være varierende.

Med lærerutdanningslova av 1973 fikk en begge typer lærere på ungdomstrinnet. Det ble ikke fastsatt noen formell norm eller veiledende retningslinjer for å undervise på ungdomstrinnet. Det var opp til den enkelte skolen å søke etter lærere med spesiell fagkompetanse. Lærere med universitetsutdanning og praktisk-pedagogiske utdanning ble i større grad rekruttert til store ungdomsskoler. Ved mindre skoler var det vanlig å tilsette

lærere med allmennlærerbakgrunn, da disse ble vurdert som mer anvendelige og kunne undervise i flere fag. Tilsettingsmyndigheten la ofte vekt på examen artium-vitnemålet. Der stilte de med allmennlærerutdanning ofte sterkt.

Den store mangelen på lærere i 1960- og -70-åra gjorde det mulig å få arbeid for de fleste som søkte lærerstilling. Det ble gjort ulike tiltak for å bedre lærernes faglige kvalifikasjoner gjennom bl.a. desentraliserte etter- og videreutdanningstiltak i ulike fag og fagområder. Lærerne sto ganske fritt til å velge fordypningsfag. Tilleggsutdanninga ble som oftest tatt som sommerkurs. Universitetet i Oslo hadde bl.a. mange grunnfagsstudier for lærere over to somre.

Midt på 1970-tallet ble det også gjort spesielle tiltak for å kvalifisere lærere uten godkjent utdanning. De ble midlertidig tilsatt for ett år og hadde ofte mange års praksis som lærere. Flere hundre slike lærere, særlig i grisgrendte strøk, fikk tilbud om kortere utdanningstiltak over to somre og som ett-årig fulltidsutdanning, før de ble sertifisert med kvalifikasjoner tilsvarende 2-årig lærerutdanning.

Med økt utdanningskapasitet fra 1970-åra ble lærersituasjonen i grunnskolen vesentlig bedre de neste 10-åra. Behovet for styrket faglig kompetanse for spesielt lærerne som skulle undervise i sentrale skolefag på ungdomstrinnet, ble ikke høgt prioritert. Det ble også et stort behov for lærere med videreutdanning i spesialpedagogikk i forbindelse med nedleggingen av de statlige spesialskolene og integrering av utviklingshemmede i skolen. Det ble lagt opp omfattende utdanningsprogram for lærere i spesialpedagogikk på deltid over hele landet. Med stadig utvidelse av studietid, først til 3-årig utdanning for alle i 1970-åra, og så en utvidelse til 4-årig grunnskolelærerutdanning i 1990-åra, ble prioriteringa lagt på å etablere stadig flere studieplasser i grunntidninga.

I St. meld. Nr. 40 (1990-91) fremmet Regjeringa med Gudmund Hernes som statsråd forslag om at grunnskolelærerutdanninga fortsatt skulle være 3-årig, men med et systematisk opplegg for videreutdanning etter noen praksisår. Forslaget fikk ikke støtte av **egne** partifeller i Stortinget, bare av Høgre og Frp, og utdanninga ble 4-årig.

Det var i 2014 om lag 80 000 lærere som arbeidet i grunnskolen. Om lag 50 000 av disse hadde allmennlærerbakgrunn. Av disse var over halvparten passert 50 år. Opp mot 2000 allmennlærere vil årlig gå av med pensjon de nærmeste åra. Bare en del av disse vil kunne erstattes av lærere med grunnskolelærerutdanning.

Problemstillinger i lærerutdanninga på 2000-tallet.

Utover 2000-tallet ble forholdet mellom skole og lærerutdanning mer politisert. På ulike vis ble problemer i skolen fokusert mot mulige svakheter i lærerutdanningen. Pisa-undersøkelsene kom inn som et nytt diskusjonstema og uromoment i skolepolitikken. Det syntes å være alminnelig oppfatning at allmennlæreren eller klasselæreren som underviste i flere fag uten tilstrekkelig fordypning, var roten til problemene. Dette ble direkte uttalt av kunnskapsministeren i et intervju i Utdanning nr. 14 i 2015 - og uten å bli motsagt.

Det er vel slik at venstresida i skolepolitikken siden 1970-åra har lagt vekt på å styrke det en kan kalle svake grupper i skolen. Over tid har dette ført til en reaksjon og sterkere fokus mot å styrke situasjonen for de skoleflinke. En kan i dag se ulike tiltak som en styrking av en slik retning. Forslag om å styrke yrkesfaga og de praktiske og estetiske faga synes mest som talemåter.

Av større organisatoriske endringer for grunnskolelærerutdanninga de siste åra, gikk Stoltenberg-regjeringa i 2010 inn for ei to-delning av utdanninga med egne opplegg for 1.-7. årstrinn og for 5.-10. årstrinn. Det skjedde også en navneendring fra allmennlærerutdanning til grunnskolelærerutdanning. Utdanninga for 1.-7. årstrinn likner mye på allmennlærerutdanninga, mens utdanninga for 5.-10. årstrinn nærmest er lik universitetenes lærerutdanning i dag med hensyn til fagomfang og -sammensetning.

Evalueringer har støttet behovet for å styrke sentrale skolefag, men har også pekt på behovet for å styrke sammenhengen mellom teori og praksis. Økonomigrunlaget ble da også styrket. En egen følgegruppe har i åra 2010-15 fulgt opp og vurdert reforma i 2010. Det synes på flere områder å være positive vurderinger av forbedringene. Vektinga av sentrale skolefag har hatt stor innvirkning på innholdet i og valg av fag i lærerutdanninga. De praktiske og estetiske faga har kommet spesielt dårlig ut.

Det er innført karakterkrav i norsk og matematikk for opptak til grunnskolelærerutdanning. Det fins neppe forskningsmessig belegg for at dette fører til bedre lærere. Det har i alle fall ført til betydelig mindre rekruttering og tomme studieplasser ved lærerutdanningsinstitusjonene. Fra 2016 er karakterkravet i matematikk hevet fra 3 til 4 med ytterligere svekkelse av rekrutteringa. Krava til utdanning av et bestemt omfang for å være kvalifisert til å undervise i bestemte fag på ulike nivå i grunnskolen er også blant de tiltak som vil ha betydelige konsekvenser.

Fra høsten 2018 skal alle grunnskolelærere tas opp til et fem-årig masterstudium. Dette ser ut til å ha støtte fra de fleste politiske partiene. Statusen til grunnskolelærere skal heves og kvaliteten økes. Det er vel og bra, men hvor mange vil gjennomføre dette studiet – og så ta jobb i grunnskolen 1.-7. trinn? Er det vel gjennomtenkt at et slikt studium skal være obligatorisk for alle?

Universitet og høgskoler som utdanner grunnskolelærere synes å støtte Regjeringa sitt opplegg og tiltak. De ser naturlig nok mest på de faglige og ressursmessige styrkingstiltaka som for de fleste er positiv for egen situasjon. Utdanningsinstitusjoner i utkantene som særlig rammes av sviktende rekruttering, har en vanskeligere situasjon. Med NOKUT sine kriterier og kvalifikasjonskrav til undervisnings- og forskerstillinger er lærerutdanningstilbudene flere steder i fare for å bli avvirket.

Det kan se ut som at politikere, utredere, ideologer og pedagogiske forskere har gått sammen om å gi lærerutdanninga for grunnskolen en teoretisk retning. Men hva med røstene fra lærere, foreldre og elever? I skolens dobbelte samfunnsmandat ligger det at en skal gi barn og unge kunnskaper og ferdigheter, og bidra til deres personlighetsutvikling og holdningsdannelse. Skolen skal bidra til at barn og unge blir gagnlige og selvstendige mennesker i hjem og samfunn.

Det er i ferd med å skje ei sentralisering av lærerutdanninga som er uten sidestykke. Det er det samlede resultatet av en planmessig politikk der ulike virkemidler spiller sammen.

Det er for tida lite fokus på behovet for lærere i grunnskolen. Det vil nok komme. Enn så lenge er professor Karl Øyvind Jordell sine innspill lite kommentert. Hvilke politikere vil først si at utdanning av lærere i tilstrekkelig antall er viktigere for grunnskolen enn å utdanne lærere med mastergrad og karakteren 4 i matematikk fra videregående skole. Er ikke dette en aktuell problemstilling? En kan undres over mangelen på politisk debatt om så vidt viktige skole spørsmål.

Det benyttes i økende grad lærere uten godkjent utdanning i grunnskolen. Med økende antall lærere som oppnår pensjonsalder og færre som utdannes, spesielt for 1.-7. trinn i grunnskolen, vil denne situasjonen forverre seg. Hvilke tiltak som da må gjøres, gjenstår å se. Det er nok best at de politikerne som har regjert de siste åra, får ta oppgaven med å treffe de tiltakene som snart vil vise seg å være nødvendige.